

ra que avança la producció platònica, cosa que és ben discutible.

En conclusió, i jugant amb uns mots de l'autor, els diàlegs no només es deuen al «ludico istinto d'artista di questo geniale scrittore» sinó també a la «lúdica raó d'aquest genial filòsof». (Szlezák també ho admetria en general, però no sé si li faria gràcia). Sospitem que Szlezák té una visió massa seriosa i professional de la vida i l'obra filosòfica (irònicament un prejudici d'origen modern), que el porta a simplificacions i imatges com les que hem comentat. En fi, Szlezák potser pot sentir la joia d'entendre les profunditats dels diàlegs platònics, però potser és una joia tan profunda que es troba que no hi ha gota de llum per veure el somriure, el divertiment i la tragèdia de les escenes que Plató ens presenta.

Josep Monserrat i Molas

Philip MERLAN, *Dal Platonismo al Neoplatonismo*, Vita e Pensiero, Milano, 1990.

Aquest llibre de Philip Merlan¹ va posar en el dia de la seva ja llunyana aparició (1953) un trencament amb la postura acadèmica sobre la filosofia posterior a Plató per dues raons. Per una banda va obligar a repensar la relació de Plató amb el neoplatonisme, tot trencant amb el model vigent des de Zeller i, per l'altra, va resituar Aristòtil en el seu context neoplatònic tot qüestionant les tesis de Jaeger. Si bé aquestes dues innovacions van donar lloc a dos debats importants, les lectures unitàries del llibre no van sovintejar.

Veiem en primer lloc quina era l'estructura d'aquest llibre: El capítol 1 basat en una anàlisi del *De communi mathematica scientia* de Jàmblic² estudia les relacions entre l'ànima i els ens matemàtics segons aquest autor. Aquest tema serà el fil conductor de tot el llibre que

ens ocupa: en primer lloc Merlan troba en Jàmblic un seguit de contradiccions que li fan descobrir la presència de dues teories diverses: la de Espeusip (estudiat al capítol 5) i la de Posidoni (estudiat al capítol 2). En el cap. 3 s'estudia la postura d'Aristòtil sobre el mateix tema i en el capítol 6 Merlan descobreix en el *Protrèptic* d'Aristòtil l'origen del capítol 23 de l'obra citada de Jàmblic. El capítol 4 està dedicat a l'origen neoplatònic de la coneguda divisió dels coneixements en *trivium* i *quadrivium*. Finalment, el capítol 7 està dedicat al famós tema de l'objecte de la metafísica segons Aristòtil.

Per entendre el caràcter pioner de Merlan cal recordar que ell va ser un dels primers en estudiar Xenòcrates, Espeusip, Heràclides, Hermodor, Agatarchides, Moderat, Eudor, o Nicòmac de Gerasa. Igualment va ser un dels primers en estudiar la filosofia de les matemàtiques de Posidoni, Plutarc o Procle.

Pocs eren els autors que abans d'ell s'havien obert camí per aquestes terres: als països anglosaxons Dodds, Cherniss i Ross; a França Brehier, Boyancé i Festugière; a Alemanya, Dörrie, Jaeger, Praechter, Reinhardt, Solmsen, Theiler, i Wilpert. En la dècada posterior a l'aparició del llibre que ens ocupa veiem sorgir tot un ampli ventall d'estudiosos d'aquest període de la filosofia grega que entraren en diàleg amb Merlan. Al 1960 i 1968 van aparèixer noves edicions ampliades amb uns apèndixs a cada capítol on Merlan contestava aquests nous interlocutors i es feia ressò de les veus que vingueren a sumar-se a la seva. Entre els primers destaquen una nova generació d'estudiosos d'Aristòtil: Aubenque, Düring, Moreau; entre els segons: Dörrie, de Vogel o von Ivanka.

Com hem dit, els primers capítols estan dedicats a l'anàlisi del *De communi mathematica scientia* de Jàmblic, concretament dels capítols centrals que tracten dels objectes matemàtics com a realitats intermitges entre la realitat teolò-

1. Nascut el 1897, va estudiar a Viena amb H. Gomperz on es doctorà el 1924. El 1940 es va traslladar als Estats Units on morí el 1968. Una altra obra important de Merlan és *Monopsychism, Mysticism, Metacosmism*, 1963. Els seus articles han estat recollits a *Kleine philosophische Schriften*, 1976.

2. Editat per Festa a Teubner l'any 1891. Dissortadament no hi ha cap altra edició ni cap traducció ni d'aquest ni dels altres llibres de Jàmblic de filosofia de les matemàtiques (*In nicomachi arithmeticae introductionem*, ed. Pitelli, 1894; *Theologoumena arithmeticae*, ed. De Falco, 1922).

gica i la física. Merlan observa que mentre els capítols 3 i 4 tendeixen a separar l'ànima dels éssers matemàtics perquè l'ànima té moviment i els éssers matemàtics són immòbils, els capítols 9 i 10 connecten l'ànima amb l'esfera de la realitat matemàtica. La hipòtesi de Merlan és que la primera teoria té el seu origen en Espeusip i la segona en Posidoni.³

A partir de l'anàlisi del conegut pas de Plutarc sobre Xenòcrates al *De animae procreatione in Timeo*, Merlan fa un estudi comparat del problema de les connexions de l'ànima amb els éssers matemàtics a Espeusip, Xenòcrates i Posidoni, que representen correlativament la postura geomètrica, aritmètica (l'ànima com a número dotat del moviment), i harmònica (l'ànima com a número que conté l'harmonia i les proporcions). És aquesta darrera la postura que recolliran Jàmblic i Procle però amb una diferència: mentre Posidoni i Jàmblic fan una tripartició de les matemàtiques, Procle en fa una divisió en quatre parts (la postura fidel al Timeu és la tripartita, la divisió en quatre parts deriva de la lectura de Plotí).

Aquesta tripartició es retroba en Aristòtil. El capítol 3 mostra com aquesta tripartició planteja nombroses contradiccions en el si de la filosofia aristotèlica; es tracta per a Merlan d'una més de les empremtes deixades pel platonisme en l'obra madura d'Aristòtil. Aquest problema està lligat al problema de l'objecte de la filosofia plantejat en el sucós capítol quatre sobre l'origen del *quadri-vium*. En l'*Epínomis* trobem els *mathemata* en un doble sentit: com les matèries escolars tradicionals tal com eren estudiades ja en els temps de Plató i Isòcrates, i com l'objecte de la filosofia. En Nicòmac trobem un principi de classificació d'aquesta divisió: la *mathematika* es refereix a la quantitat discontinua (aritmètica i harmonia) o continua (geometria i astronomia). Aquesta teoria es recollida per Procle, el qual ja no considera els *mathemata* com a objecte màxim de la filosofia sinó només com a

una part de la filosofia entre la teologia i la física.

A continuació trobem una discussió bastant tècnica sobre la font del capítol tercer de Jàmblic, font que no és ni Aristòtil ni Plotí, com es discutia, sinó Espeusip, el qual és per primer cop reconegut en la seva originalitat com el primer a posar l'U per sobre de l'ésser i en pensar aquest U indiferent del bé (Merlan assenyalava aquí el paral·lelisme amb Schelling, autor que coneixia molt bé).⁴

Continuant amb la seva anàlisi de Jàmblic, Merlan deriva el capítol vint-i-tres del *De comuni mathematica scientia*, on es fa el panegíric de la contemplació de les matemàtiques, del *Protèptic* d'Aristòtil.

Al capítol 7 —un dels més coneguts i discutits del llibre— Merlan es demana si Aristòtil ha entès la metafísica com a *metaphisica generalis* i mitjançant una anàlisi del concepte de «ser com a ser» demostra que no hi ha contradicció en la seva concepció de la filosofia primera com a teologia i la metafísica com a ciència de *ens qua ens*. El primer pas és l'anàlisi de *Met. IV, I* on Merlan troba parts dels seus arguments:

—la recerca de l'ésser en tant que ésser és idèntica amb la recerca dels principis i elements de tot allò que és,

—ésser i u és la mateixa cosa,

—la *theoria* que estudia l'ésser en tant que ésser i l'u, estudia també el no-ésser en tant que no-ésser i el múltiple,

—aquests són els principis últims de l'*ousia*,

—l'aparició aquí, en aquest moment de la recerca, del principi de no contradicció demostra que es tracta d'un principi ontològic i no lògic i fa al·lusió a l'esfera de l'immutable, d'allò idèntic a si mateix, és a dir, una esfera suprasensible que només pot ser la teològica,

—l'afirmació paradoxal de *Met. E,1* que la teologia és una ciència universal perquè ciència de l'ésser suprem planteja un problema.

Després de subratllar el caràcter acadèmic d'aquest plantejament, una revisió del concepte de *katholon* permet en-

3. En aquella època la imatge de Posidoni estava totalment dominada pels estudis de Reinhardt; el darrer era el seu article a *RE* «Poseidonios».

4. Sobre Espeusip han aparegut posteriorment dues importants monografies de L. Taran i M. Isnardi Parente.

tendre en quin sentit la teologia és una ciència universal. Allò universal (Merlan es refereix aquí a la definició d'*An.post.*) no és el més abstracte sinó allò present en tot ésser, precisament la dualitat d'ésser i no-ésser o, el que és el mateix, u i múltiple. Per això mateix no hi ha contradicció entre ciència de l'ésser en tant que ésser i teologia, que en tant que filosofia primera és universal puix que la ciència que estudia allò més universal és la ciència dels elements constitutius de tota *ousia* i és, per tant, la ciència de l'ésser en tant que ésser i no en tant que ésser determinat com en les ciències particulars. Això es reforça per una lectura de *Met*, K, 3-7 on es veu en quin sentit una filosofia és primera: la prioritat és ontològica i correspon a un *Ableitungssystem* (sistema de derivació, on, per exemple, l'estudi dels elements de les matemàtiques és primer per relació a la geometria i l'aritmètica). Això no vol dir que Aristòtil no hagi efectivament criticat en alguns punts la derivació del sensible a partir de les idees, sinó que ell també, com Espeusip, Xenòcrates i els acadèmics en general, comparteixen un realisme conceptual i accepten una realitat suprasensible i només en el si d'aquest realisme que, durant un temps, Aristòtil ha compartit, és possible una teoria de l'ésser en tant que ésser.

Aquest capítol de Merlan va iniciar un debat que contribuï a ampliar l'estudi sobre l'origen i evolució dels conceptes aristotèlics de filosofia primera, teologia i ontologia.

El propi editor de la versió italiana, tan proper a Merlan en d'altres ocasions, Reale, tot i acceptar que la universalitat de la metafísica no és la de l'abstracció, no pot acceptar aquesta interpretació.

Tampoc Mansion, qui defensa la distinció entre *metaphysica generalis* i *metaphysica specialis*. Düring considera els passatges en què es basa Merlan superats per la teoria madura del llibre Λ on *ousia* és entesa com *Existenz*.

Aubenque considera apòcrif el llibre K i contraposa la filosofia primera, teològica, a la metafísica com a ontologia.

La relació entre teologia i ontologia és objecte d'un examen en la segona part del seu llibre, on Aubenque arriba a la conclusió que es tracta de dues ciències diferents amb objectes diferents i amb una relació de *mimesis*: les unitats del sensible imiten la unitat de Déu; la ontologia és l'estudi de la unitat en el món sublunar i la teologia l'estudi de la unitat en Déu.

El llibre acaba amb una conclusió on es fa balanç del significat que la tripartició de l'ésser i de la filosofia tenen a la llum de les investigacions encetades. L'obra que presentem és una traducció molt interessant que es completa amb una àmplia introducció de Reale, una bibliografia de l'obra de Merlan i uns útils índexs.

Sergi Mas

L'«ARXIU DE TEXTOS CATALANS ANTICS» I ELS ESTUDIS ARNALDIANS. Ressenya bibliogràfica dels estudis i de les edicions de textos referents a Arnau de Vilanova apareguts en els deu primers volums

1. Introducció

L'«Arxiu de Textos Catalans Antics» (en endavant «ATCA»), anuari per a l'edició i estudi de textos catalans anteriors al segle XIX, ha complert amb el volum corresponent a l'any 1991 els seus deu primers anys.¹ Enhorabona, doncs, al seu director i fundador, el prof. Josep Perarnau, i al secretari, Dr. Jaume de Puig.

Atès que, entre els diferents autors i temes tractats per l'anuari, Arnau de Vilanova ocupa un lloc destacat —tant que les aportacions de l'«ATCA» han representat un impuls intens als estudis arnaladians—, no sembla gens superflu d'aplegar en aquestes pàgines, en forma de ressenya bibliogràfica, aquests dits estudis.

Fidel a la pròpia estructura interna de l'«ATCA», dividiré les diferents aportacions segons que siguin «articles», és a dir edicions i estudis de textos, «notes i

1. En ocasió d'aquest decenni Josep Perarnau ha publicat les *Taules dels volums I-X* (Barcelona 1992) on, a més de la presentació i l'índex, l'estudiós o possible lector trobarà l'esquema del contingut de cada volum, una taula temàtica i una taula de col·leccions o revistes resumides.